

»Prav,« je stežka zahrkal, kot da ga duši. »Saj — saj je celo sam hotel na pot... Le zato sem se odločil, ker ga nisem hotel pustiti samega... Ta nemarni fant!«

»Oče!«

Breda mu je položila čelo na ramo.

»Ta vražja zadeva!« si je Rupnik iz zadrege segel v lase. »A on misli, da nihče nič ne ve... Nekaj sem tudi sam kriv... Torej si še vedno...?« so se mu zatresle ustnice.

Breda je imela občutek, da stoji gola pred očetom.

»Ni res!« se je bolešno zavzela. »Vse nekaj drugega... Vi ne razumete... Ne silite me, da vam pripovedujem...«

Od silnega vznemirjenja in sramu je naslonila glavo na laket in zahlipala. Rupnik je bil tako prepaden, ganjen, da mu je vzelo besedo. Nenadoma se je okrenil in odšel. Stežka je našel vrata.

O TRADICIJI V RUSKI LITERATURI

DR. R. PLETNJEV

»Los muertos mandan...«

V. Blasco-Ibaguez.

I

Vojška in revolucija, ki je nastopila z njo, sta povzročili tudi novo smer v zgodovini literature, pa tudi v literaturi sami. Bolj kot drugod se to opaža v Rusiji, v ruski literaturi. Vojška in revolucija nista le na poseben način vplivali na to, kako pisatelji doživljajo svet, in na njihov slog, ampak sta povzročili tudi zamotane spremembe v globokih plasteh vsebine del. Spominjamo samo na dejstva, ki so vsem znana, in sicer iz zapadne, evropske literature. »Ogenj« Henryja Barbussea in »Na zapadu nič novega« od Remarquea sta mogla biti napisana samo po letih 1918 in 1919. Literatura je doživela poseben preobrat in mnogi pisatelji izredno ostro doživljajo krizo tematike in sloga.

Vse, kar smo povedali, velja v neprimerno večji meri za Rusijo, kjer je nastal polom in razdor, kjer so se sprožile ogromne mase, nastala sprememba svetovnega nazora in se je »pojaval« popolnoma nov odnos do sveta. Posebno radi velike emigracije literatov začetka 20. stol. iz Rusije¹ in radi smrti ali molka tistih, »ki se niso prilagodili«, se zdi, da se je literatura popolnoma spremenila. Vendar smo mi prepričani, da to še daleč ni res. Literatura se samo »oblači« v razne obleke in se zgodovina njenega razvoja, zgodovina borbe »starih in mladih«, arhaistov in novatorjev², klasikov in romantikov brez pre-

¹ V emigraciji so: Dančenko, Bunin, Merežkovskij, Hippus, Aldanov, Zajcev, Šmeljev, Kuprin, Baljmont in nekoliko drugih.

² Ta izraz rabim v pomenu, ki mu ga je dal Ju. Tinjanov.

sledka nadaljuje; literatura se izpopolnjuje z novimi idejami, na njeni površini se pojavljajo nove oblike in novi činitelji stopajo pred oči zgodovinarja literature. Dogajajo se heroično-komični poskusi pretrgati s starim, uiti vplivu preteklosti, toda v literaturi so samo smešni, kajti novo raste iz starega, ne sedi mu pa na hrbtu.

Ko je V. Brjusov ustanovil »literarno-umetniški institut« in začel delovati s tem, da je podpiral izobraževanje proletarskih pisateljev, je kmalu naletel na hud odpor: B. Arvatov je nastopil s člankom »Konterrevolucija forme« in dokazoval, da Brjusov ni novator, ampak nevaren arhaist, prežet stare buržoazne kulture in njenih poetičnih metod, da je on človek, ki ubija duha mladega proletarijata. Takrat in tudi pozneje so bili mnogi v Rusiji prepričani, da »je za ustvaritev nove poezije potreben zlasti obstoj verne proletarske zavesti«; časopis »Na Literaturnom Postu« je zahteval prekinitve s starim in ustanovitev »lastne proletarske umetnosti«; govorili so o neobhodnosti »marksističnega načina mišljenja«. Pojavljala so se stremljenja, da se prekine s starim in se klasiki vržejo med staro šaro. Seveda so taki izbruhi zadevali semintja na primeren odpor: »Pri nas imamo čudake, ki mislijo, da je jezik Puškina, Gogolja in Ostrovskega zastarel in da je treba te mojstre jezika pometati čez krov sodobnosti. O, hrabri gimnazisti, ki ste se odpravili z žepnimi noži nad slone v Afriki« (»Na Postu«). Slišijo se glasovi, ki kličejo od nemirnega iskanja in nevzdržnega novatorstva nazaj h klasicizmu: S. Kličkov je pisal v »Krasni Novi«: »Dvanajsta ura naših nesramnosti je odbila. Poetične črede so se razkropile... kajti v umetnosti je vredno in bo živelo samo to, kar je lepo in enostavno.« To pa pomeni, da je zlasti potrebno učiti se od klasikov in ljudi večje kulture in talenta.

Na razne načine je mogoče približati se literaturi: iskati v množici leposlovnih del tisti zakon, kateremu se uklanja evolucija njih form, lahko tudi stremimo za tem, da bi ulovili »duha časa« po terminologiji Hegla; lahko iščemo pri Čehovu, Gorkem, Korolenku, Bloku itd. slutenj revolucije in znamenj časa v njihovem konkretnem historičnem pojavljanju. Toda pri vseh takih raziskavanjih bomo zadeli zlasti na problem starega in novega v literaturi, to se pravi na vprašanje o pomenu književne tradicije. Od tradicije se pisatelj tudi »zaganja, da bi čim dalje skočil«, kakor z odskoka, in tradicija mu je tudi vodnica pri njegovem iskanju, opora in podlaga za njegovo ustvarjanje. Soglašamo z G. Špetom, da nam ni mogoče »skočiti« iz literarnega dela in da se pri nobeni analizi ne moremo dosti oddaljiti od predmeta raziskavanja samega, a se nam zdi, da se da zagovarjati do neke mere samostojen pomen ideološke in formalne strani za čitalca. Pri čitanju delujeta oba faktorja, ki se pogosto prepletata. V obeh teh dveh področjih, v področju forme in v področju vsebine, zadevata drug ob drugega in se bori princip novega s tradicijo starega.

V pričujoči kratki črtici poskusimo naznačiti samo nekaj točk zgoraj naštetega problema, problema borbe starega in novega v Rusiji v zadnjih letih. Če se jasneje izrazimo, bomo poskusili pokazati na nekaterih pisateljih, ki smo jih izbrali iz raznih generacij in raznih slojev, kje in kako je treba iskati

tradicije in njen pomen. Naši zapiski ne zahtevajo, da se jim prizna naslov razprave, ker vsebujejo le odlomke misli, katere se pojavljajo v glavah mnogih, ki čitajo novo sovjetsko literaturo. Mi pa smo toliko drzni, da si jih upamo povedati v tisku.

V zgodovini književnosti in pri postanku njene tradicije igrajo prav posebno vlogo genijalni pisatelji. Z napredovanjem časa se njih vloga ne zmanjšuje, ampak se navadno veča, kakor pač zapadajo pozabljenju člani v književni verigi, vsaj za oči nestrokovnjakov. V dobi Sturma und Dranga in prelomov se to posebno občuti. Opozarjamo vsaj na novi razcvet znanosti o Puškinu. Poleg literarno-zgodovinskih del pišejo sedaj romane iz Puškinove dobe (»Kjuhlja«), Puškinov stih zopet zanima pesnike in njegov vpliv se z močnim tokom vpleta celo v delo takih pesnikov kakor so S. Jesenin, V. Kirilov in mnogo drugih.

Ustanovitev društva »Serapionovy bratja« (1921), ki so mu pripadali najboljši in najbolj kulturni pisatelji Rusije, je pomenila znamenje časa. Ko se resnična literatura orientira po resničnosti in »sodobnosti«, stremi, da bi pozabila »današnji dan« — izraz E. Zamjatina — ker se opira na tradicije.

V množini novejšje ruske literature opazimo vrsto posebno živih odmevov »klasične«³ tradicije. V prvi vrsti so stali, če ne upoštevamo Puškina, kakor se nam zdi, L. Tolstoj, Dostojevskij, Gogolj in Leskov. Velika množina pisateljev je tako ali drugače zvezana z njihovim delom; ponavljajo njihove priljubljene načine, učijo se pri njih in se navzemajo njihove filozofije. Ali mar Fadjejevskij v »Razgromu« ne spominja z nekaterimi načini na »Vojno in mir« — osebnost in množica, vodja in vojaki; mar se v Bulgakovu, Romanovu (»Detstvo«) ne čuti močen vpliv L. Tolstega? In ali ni Dostojevskij spravil velikega števila pisateljev pod svojo oblast? Sem spadajo tako Piljnjak kakor Lidin in Leonov in mnogo drugih; nazadnje pa, ali niso našli Gogolj in Leskov odmeva v mnogih delih Zamjatina, Zoščenka, Remizova, Babelja itd.? K nekaterim pisateljem se še vrnem; za sedaj bom osredotočil svojo pozornost v prvi vrsti na M. Bulgakova in L. Leonova.

Pisateljske in družabne kroge v Rusiji in izven nje je vznemirila »Bjelaja Gvardija« (Dni Turbinyh) Mihaela Afanasjeviča Bulgakova, ki iz strankarsko cenzurnih razlogov tudi ni bila izdana v SSSR v posebni knjigi.⁴ To delo je bilo predelano tudi v igro in je doživelo velik uspeh tako v Rusiji kakor izven nje. Mladi pisatelj (r. 1894) iz Kijeva, ki je po poklicu zdravnik, je v svojih delih prežet izključno z vplivi »stare« proze zlatega veka ruske literature. Tradicijo ter vplive lahko opazujemo v njegovi »Dijavolijadi« (l. 1925), v posebno vidnih in jasnih obrisih pa se kaže v »Beli Gvardiji«, ob kateri se nameravam ustaviti.

³ Označbo »klasičen« rabim za take pisatelje kakor so Dostojevskij, Puškin, Tolstoj itd. Mogoče, da so »klasiki« (Turgenjev, Garšin in dr.) najbolj vplivali na K. Fedina (»Goroda i gody«, »Anna Timofejevna«, »Bratja«). Toda pretres njegovega dela bi nas predaleč zapeljal, zato se omejujem samo na to, da ga mimogrede omenjam.

⁴ Natisnjena je bila v časopisu »Rossija« (l. 1924).

Že na prvih straneh tega dela srečamo kažipote, ki jih je postavila roka pisatelja samega. Tu najdemo tako epigraf iz Puškina («Kapitanskaja Dočka») in Apokalipse, kakor »Bese« Dostojevskega, ki jih čita, preden zaspi, junak romana, ali pa »Gospodina iz San-Franciska« I. Bunina in dr. Bolj skrit je glavni vpliv na ta roman in mnogi iz njega prevzeti načini, namreč vpliv »Vojne in mira« L. Tolstega. In res že predmet, ki ga obdelava — vojska in mir, rodbina, zraven pa element narodnega življenja v kritični dobi — pomaga k sorodnosti obeh romanov. Tiha udobnost hiše inteligenta s klavirjem, preprogami, cveticami, knjigami, petjem in ljubeznijo takoj prevzame čitalca. Seveda, tu je revolucija in pričakovanje pogina mladih ljudi, polnih sil. Staro umira in nekaj groznega, usodnega zveni izza vsakega dogodka. In vendar, koliko Leva Tolstega je v tem: Zlasti srečamo tu tolstojevsko pojmovanje narodove sile, ki se nenadoma probudi in preganja in pobija Nemce na Ukrajini; inteligenti («Vasilisa») se stiskajo v kot, se boje in naroda ne razumejo.

V romanu Bulgakova srečujemo pogosto priljubljene načine pisanja L. Tolstega. V prvi vrsti moramo tu omeniti način ponavljanja, ki je v zvezi s tem, kar V. Šklovskij imenuje »ostranenijsje« reči; za značilen primer te vrste opisov lahko smatramo opis rok Speranskega v »Vojni i miru«. Nekoliko spremenjen isti način porablja tudi Bulgakov. Pa ne samo to, cela vrsta položajev in kako junaki sprejemajo mir, je odvisna od dela Tolstega. Tako n. pr. vdira glas Lariosika v sanje Nikolke in se njegov pojav pridružuje polsanjam, ko Lariosik dopotuje v Kijev k Turbinim in vstopi v sobo, kjer Nikolka spi. Podobno Petji Rostovu igra Nikolka v vozu v taborišču V. Denisova v snu fugo zvokov, ki se po njegovi želji enkrat ojačujejo, pa zopet odmirajo. V sanjah kneza Andreja pod Moskvo uporablja Tolstoj v snu Pjera način mešanja sanj in resničnosti, sna in bdenja. Junaki zamenjujejo sen in budnost in nazadnje budnost pretrga sen. Isto srečamo v romanu Bulgakova. Svetloba, zvok in barva se prepletajo in junak misli naprej in v polspanju veže svojo nit s tem, kar se ob njem dogaja. Opis spanja Nikolke in igra z muziko zvokov sta tako sorodni odgovarjajočim mestom iz »Vojne i mira«, da lahko govorimo o svojevrstnem p o s n e m a n j u.

Toda sorodnost načinov in položajev v obeh romanih gre še mnogo dalje. V globino romana Bulgakova prodira močni vpliv Leva ruske literature. Figure nekaterih junakov so narejene po vzorcu oseb, nastopajočih v romanu L. Tolstega. Pazljiv čitatelj bo imel sem in tja vtis, da pisatelj namenoma podčrtava svoje nagnjenje do Tolstega.⁵ Ustavim se, da ne bi bil predolg, samo pri dveh izmed tipov. To sta dve živi figuri, zraven pa kakor bi bila dvojnika tolstojskih junakov. Mislim na polkovnika generalnega štaba, moža Jelene, Taljberga, in na ruskega polkovnika Najtursa.

Taljberg je ruski Nемеc in nas že s svojim imenom spominja na Tolstemu nesimpatičnega Berga, moža Vere. Nobeden ne ustreza okviru rodbine, oba sta točna, razumno previdna, če ne maramo reči, da sta bojazljiva. meščana do

⁵ Zanimiv je podnaslov romana — Dni Turbinyh, kajti Turbin je priimek junaka povesti Tolstega, »Dva gusara«.

kosti, hladna po naravi in igrata vlogo vase zaverovanih, samoljubnih ljudi, skrajnih egoistov, v bistvu pa popolnoma »comme il faut«.

Pisatelj globoko prezirata te hladne egoiste, ljudi ki se trudijo, da bi se vselej prilagodili čemurkoli in ki z neizmerno prebrisanostjo uklanjajo svoje prepričanje danemu položaju.⁶ Obadva imata to, kar ljudstvo imenuje »ohlapno vest«. Na ozadju velikih pretresujočih dogodkov, strašne prikazni vojske, sta ti dve samozadovoljni in včasih neznansko urni figuri usmiljenja vredni radi svoje brezpomembnosti. Ona dva ne bosta propadla, njiju ne povozi kolo zgodovine, ker sta kakor gumi, kakor punčika iz cunj, ki jo lahko vržeš s poljubne višine pa se ne bo razbila.

Taka je glavna figura v romanu Bulgakova. Čisto drugačen tip pa predstavlja polkovnik Najturs, ki je tako soroden po mnogih potezah svoje oblike in po svojih delih slavnemu Vasjku Denisovemu L. Tolstega. Zlasti obrača nase pozornost njun gusarski videz — zunanjščina resničnega kavalerista-klateža: oba sta drzna gusarja, smela in prebrisana vojaka, sijajna poveljnika, skrbna in požrtvovalna do svojih vojakov. Ona dva vodita v boj in sta rojena voditelja. Oba ta dva smela kavalerista imata isto napako v izgovarjavi — ne izgovarjata vseh črk pogrkujoč tekoče — *r* in *l* in ju zamenjujeta z gluhimi; pri obeh je čegt ali čeht ne pa čert.

Pa ne samo to; tudi dejanja smelih gusarskih polkovnikov⁷ imajo nekaj skupnega, kar ne zavisi samo od podobnosti položaja: Denisov poveljuje partizanom, polkovnik Najturs pa poveljuje, ko razpade zaledje, zborni brigadi, sestavljeni iz prostovoljcev. Razen tega sorodnega položaja pa z lahkoto zapazimo na dejanjih Najtursa odmev smelih in ne čisto zakonitih dejanj partizana Vasjke Denisova; ko Najturs vidi nezmožno, vse razkrajajočo birokracijo zaledja, spozna, da z dobrim ne bo dobil klobučevinastih toplih čevljev (valjenki) za vojake, ki odhajajo na fronto; takrat vdere polkovnik s koljtom⁸ v roki h generalu-intendantu in z grožnjo izsili od njega nakaznico za valjenke. Po bistvu je čisto podoben čin izvršil tudi Denisov pri Tolstem; v mirnejšem položaju pravilne vojske je izpeljal svoj manj strašni toda enako uspešni napad na junake zaledja. Nazadnje pa izkazujeta oba nežno ljubezen in tovarištvo mladeničem, ki so prišli pod njuno poveljstvo. Najturs žrtvuje življenje za rešitev kadetov in zapove v primeru smrtne nevarnosti Nikolki, naj ga prepusti usodi. Obnašanje Nikolke Turbina, njegove sanje o slavi in hrabrih činih, njegov otroški heroizem in naivnost pa spominjajo na Petjo Rostova. Nikolka Turbin je nanovo vstali Petja Rostov, ki živi v dobi meščanske vojne in ogromnih družabnih prevratov. Njegova postava, ki je genljiva v svoji mladeniški naivnosti in privlačna po svojih hrabrih čednostih, je ovita s sijem Tolstojevega ljubkega in nesrečnega Petje.

Ne smemo pa pozabiti tudi drugih tipov romana Bulgakova, ker na mnogih izmed njih počiva odsev velike epopeje »Vojna i mir«. Toda podroben razbor

⁶ Kar je v figuri Berga Tolstoj samo naznačil, je Bulgakov tupatam do konca razvil.

⁷ Koncem vojske l. 1812 je postal Denisov polkovnik.

⁸ Sistem revolverja, navadna avtomatična nabojna pištola.

teh bolj kompliciranih tipov bi nas predaleč zavedel, — morali bi govoriti podrobneje tudi o posebnostih talentiranega romana M. Bulgakova.

Obrnimo pa pozornost za trenotek na tisto novo, posebno, pisateljsko sveže, kar nam je v svojem delu podal Bulgakov. Zlasti je z našega stališča to posebni pojoči lirizem mnogih mest romana. Iz nekaterih liričnih vrivkov veje neka posebna simboličnost, drugi lirični ekskurzi pa se po svoji tonalnosti in besednem redu približujejo »Slovu o polku Igorevje«. Takole se začčenja en odstavek: »Padle bodo stene, odletel bo preplašeni sokol z bele rokavice^{8a)}, zamrl bo ogenj v bronasti svetilki in »Kapitansko dočko« bodo sežgali v peči« itd.

Sploh ima Bulgakov mnogo simbolov, ki poduhovljajo življenje prirode, vzbujajo vtis svojevrstnega gibanja velikih mas in spominjajo na narodno pesem in apokalipso. Tak je začetek romana, ki je napisan v globokim patosom v zvokih apokaliptičnih knjig; nebeška znamenja, znaki usodnih dni rjovejo in se vijejo med stranmi njegovega romana. Vse pada, se ruši in se odstranja s svojih mest, tajinstveno, grozno korakanje nevidnih, skritih, mogočnih sil se čuti skozi vse pripovedovanje. Nekaj podobnega poznam iz literature samo iz romana Ch. Dickensa »Povest o dveh mestih«; tudi tam slično odmevajo koraki zgodovinskih dogodkov po tlaku dveh velikih mest.

Na prvi pogled se v »Beli gvardiji« ne rešujejo in ne postavljajo nikaki problemi več, niti ljubezen niti »prokleta vprašanja«, kakor jih je imenoval H. Heine, vprašanja o smislu dobrega, o nesmrtnosti duše, o Bogu itd. navidez ne obstojajo v zornem polju pisatelja. Vseeno pa je to resen roman in ne lahka povestica. L. 1924 — leta, ko je izšla »Bjelaja gvardija«, je E. Zamjatin zapisal: »Resnica, to je ono, česar v prvi vrsti manjka današnji literaturi... Pisatelj se je naučil lagati in se je preveč navadil govoriti z obziri in previdnostmi«. Zato »je težko kje videti naš čudoviti, nepovratni čas z vsem, kar je v njem ogabnega in lepega«. A. Bulgakov je zlasti resničen; on ima svoje simpatije in antipatije, toda je iskren, zato je mnogo njegovih strani »popolnoma nesmrtnih«. Pisatelj zlasti tudi sam čuti nesmrtno lepoto in nevenljivo krasoto vsega, kar je zares lepo in resnično. Umrli bodo Turbini, odvihrala bo mimo nevihta, za obzorje bodo zašli oblaki, kri ubojev in bitk pa bo vsrkala vase zemlja; in »Faust« in »Kapitanskaja dočka« bosta ostala in čitala ju bodo in se jih veselila nova pokoljenja, in v gledališču bodo sedele prekrasne žene, od katerih bodo vele dišave. Tako govori in misli Bulgakov. On veruje v lepoto junaštva in v moč človeka in v povesod navzočega Vladarja, moli pa k Lepoti, ker so v njej i Bog i Sila i Resnica. (Dalje prih.)

^{8a)} Tu se govori o prizoru vezanem na preprogi.